

PUSTYNIA (239) sb f

pustynia (9), **pustyni** (1) *Leop* [oboczność dotyczy tylko N sg].

a *pochylone*.

sg N pustynią, pustyni (10). ◇ G pustyni(e)j (9), pustyni(e) (7), pustyni (3); -(e)j *Leop* (3), *BibRadz*, *SkarŻyw* (4), *WujNT*; -(e) *WysKaz*, *SkarKaz*; -i *GrabowSet*; -(e) : -i *BudBib* (4:1), *BudNT* (1:1). ◇ D pustyni(e)j *Leop* (2), pustyni (1) *BibRadz*. ◇ A pustynią (40). ◇ I pustynią (15). ◇ L pustyni (55), pustyni(e)j (11); -i : -(e)j *Leop* (1:5), *BibRadz* (1:1), *SkarŻyw* (12:4), *WujNT* (2:1). ◇ pl N pustynie (9); -e (3), -(e) (6). ◇ G pustyn (4). ◇ A pustynie (27); -e (1), -(e) (26). ◇ I pustyniami (8). ◇ L pustyniach (38); -ach (23), -äch (14), -(a)ch (1); -ach *Leop*, *BibRadz* (5), *RejPos*, *WujJud*, *KlonŻal*, *GrochKal*, *WujNT* (2), *SkarKaz*; -äch *BudBib*, *StryjKron* (3), *KochPieś*, *SarnStat*; -ach : -äch *MurzNT* (1:1), *LubPs* (1:1), *BielKron* (4:1), *KochPs* (1:3), *SkarŻyw* (2:1), *PowodPr* (1:1).

Sł stp, *Cn notuje*, *Linde XVI* (trzy z niżej notowanych przykładów) i *XVIII w.*

1. Obszar wyludniony, niezamieszkały lub rzadko zamieszkały, pustkowie, odludzie; często: miejsce przebywania pustelników; *desertum* (*deserta*) *Vulg*, *PolAnt*, *Calag*, *Cn*; *solitudo* *Vulg*, *PolAnt*, *Calep*, *Cn*; *eremus* *Mymer*, *PolAnt*, *Cn*; *desolatio* *Vulg*, *PolAnt*; *sola terra*, *vastitas* *Mącz*, *Cn*; *tesca* (*tesqua*) *Calep*, *Cn*; *locus desertus* *HistAl*; *terra deserta* *Vulg*; *sola loca* *Cn* (219) : *Mymer*¹ 5v; *HistAl* Iv; *MurzNT* *Luc* 1/80, 5/16, 8/29; *KrowObr* 134v; Dla gniewu Pańskiego niebędzie w niej [ziemi chaldejskiej] miełfkan/ ále wśyfłtká będzie w pułtynią obroconá *Leop Ier* 50/13, *Ier* 4/7, 44/22, 50/23; ábowiem Nef ftanie fię pułtynią/ á opułthofszę ie iż w nim nikt miełzkác nie będzie. *BibRadz Ier* 46/19; Wyciągnę rękę moję nád Edom/ á wyfiekę z niej ludzi y dobytki/ Vczynię ią pułthynią od Themán aż do Dedán *BibRadz Ez* 25/13, *Lev* 26/22, *Ier* 33/10, *Ez* 14/15, *Zach* 7/14, *Luc* 1/76[80], 5/16; Kthorzy [więźniowie] z więzienia wyfzedłzy [...] wśi ná Podláfzu ięli ofiádác/ gdzie przed tym pułtynie były. *BielKron* 371, 136, 297v; *Mącz* 313d, 476b; Y áczkolwiek onych pierwfzych wiekow poki [mnisi] ná pułtyniach miełzkwiáli/ [...] ludzi Chrześcijánftich [!] dofyc bywáło miedzy nimi *WujJudConf* 144v; oto idzie/ y rułzenie wielkie ziemie połnocney/ áby położyło miáftá Iehudfkie pułtynią/ (y) miełzkániem fmokow. *BudBib Ier* 10/22, *Ier* 25/9, 12, 51/62, *Ez* 25/13, 33/27; gdzie mieyfca ták fuché/ gdzie prze fuchość drugdzie odłogiem ziemiá/ zátym y pułtynie/ tylko beftijam á ptáftwu miełzkániem ięft włáfnym. *Oczko* 7v; *KochPs* 152; drudzy [tj. wczesni chrześcijanie] fie od ludzi kryli/ tułaiąc fie popułtyniach [!]/ [...] po gorách y dziurách ziemnych *SkarŻyw* A5v; [św. Antoni] poczał o dołkonálfzych połtępkách w flufzbie Bożey myłlic/ y ná táką fię pułtynią vdác/ gdzieby o nim nikt niewiedziál [!]. *SkarŻyw* 56; [św. Chryzostom] Będąc w oney zakonney fzkole czterzy látá ná fczerey pułtyni łam ieden/ ftrawil zás lat dwie *SkarŻyw* 86; Ale S. Benedict flawy fię ludzkiey ftrzegąc: [...] ná pułtynią fię/ którą Sublakus zowá/ ósm mil od Rzymu vdał. *SkarŻyw* 249; [św. Antoni] z ftrony fwey wolałby był komorkę na pułtyni/ niłzli kázálnicę w kościele. *SkarŻyw* 543, 35 [2 r.], 50, 51, 56, 58 (32); A ten [...] Publius Libo [...] flýfząc o pułtyniach w pułnocnych ftronách/ vmyłłnie fzukáiąc łobie wolney ofady/ w te ftrony gdzie dziś Zmodź/ Prułowie [...] przyżęłował *StryjKron* 41, 46; *BielSjem* 18; Niechay mię wilcy požrą w téy gładkości/ A po pułtyniach rozniółá mé kości. *KochPieś* 8; *GórnRozm* L4; *Calep* [991]a, 1059a; *GrochKal* 3; *GórnTroas* 55; *WujNT* 130, *Luc* 1/80, 5/16, 2. *Cor* 11/26; *SarnStat* 87; *PowodPr* 10, 52; Ktoż fczczęśliwfy: ten co rychłó doiedzie/ czyli ten co fię po

morzu y wiátrách długo włoczy/ y po puftyniách błądzi? *SkarKaz* 422b, 577b, 609a; *SkarKazSej* 706a; *KlonWor* 25, 48; [ale z pustyn z samego Nizie kilka tysięncy Kozakow [...] wyszło y temi pustyniamisz idącz miasteczko wołoskie Iurgiov [...] w targ wpadly *CorfusDocum 1594 nr 197, 197*].

pustynia czego [= będąca czym] (1): w dálekich á głębokich puftyniach lálów dla łpokoyney chwały Chriřtufowey wiele Chrzefćian mieřkáło *StryjKron* 150.

W połączeniu z nazwą (5): ále gdy [św. *Wilhelm*] widział ich niepołufzeńřtwo/ á inákřze myřli/ niřeli [...] łługom bořym przyřtoi/ pořzedł od nich/ ná iednę gorę w inřzey Puftyniey/ Pruno názwáná *Skarřyw* 167; Wychodząc Romualdus z Tyburu/ [...] wrocił fię ná puftyniá Pereum/ gdzie pierwey mieřkał *Skarřyw* 573, 167, 168, 453.

W połączeniu z przymiotnikiem od nazwy (3): oładźilem ia tobie Krolu Podolřkie puřte kráiny/ nápełniłem ludźmi/ oraczmi/ Miáłteczki/ Wřiami Ruřkie puftynie *OrzRozm* R4; *WierKróc* A4; *Klonřal* B3; [O Podolřkich puřtiniách/ zá iákiegoby Páná přędzey ořieřć mogli/ iedno za Mořkiewřkiego/ bacząc to iako on źiemię řwá opatruie *Sentencja* C4, D].

W połączeniach szeregowych (2): *BielKron* 355v; Krzyřz nořząc řwięci zakonnicy pořegnawřzy řwiát/ z wielkim wefelim y ochotá wpuřtyniach [!]/ po gorach/ wiáłkiniach [!]/ y wdziurach [!] ziemnych/ mieřkánie łobie obieráli. *Skarřyw* 399.

W porównaniach (2): *Leop Is* 27/10; Máią być kořcioły náłze iáko puftynie/ w ktorych ludźi nie máłř *SkarKaz* 609a.

Zwroty: »pustynie osadzać« [szyk *zmienny*] (2): Zwłářzczá gdy to ieřt wola krolá głównieyřzego. [aby kařdy pan] Twárde mieyřćá opatrzał/ oładzał puftynie *RejWiz* 71v; *BielKron* 340v.

»w pustyniach, [na pustyni] osieřć (a. [zasieřć]); pustynie osiadać« (1;1): Niektorzy [Litwini] w puřtyniách náđ morzem ofiedli gdzie dziř Zmodź i Liwłáńci. *BielKron* 358v; Gdy [złoczyńcy] ořieđá połády/ pořyteczniey będąie. Dáć zwolenřtwo kářdemu puřtynie oliáđáć *BielSjem* 18; [*Diar 1566* 34; iř się mieli rewizorowie dowiedzieć, jeřli na pustyni ta wieř zasiađła *LustrRus* II 186].

Wyrażenia: »głęboka (głębřza) pustynia« [szyk 4:2] (6): Tám tedy [św. *Antoni*] ná puřtyni oney głębokiey/ puřtki łtáre pełne wężow y zmijow náłáwřzy: wnic fię zámknął *Skarřyw* 57; przemieřkawřzy pięć lat w oney puřczy Murońřkiey/ přágnął ieřcže wietřzego pokoioy y puřtyniey głębřzey *Skarřyw* 471, 50, 57, 167; *StryjKron* 150.

bibl. »głos wołájácego w pustyni« [o św. *Janie Chrzćicielu*] (2): Głos wołájácego w puřtyni [vox clamantis in deserto]: Gotuyćie drogę páńřká/ prořte czyńćie řćieřki iego. *BudNT Mar* 1/3 [przekłáđ tego samego tekřtu] *LatHar* 684.

»pustynia od ludzi« (1): bo niektorzy [Turcy] mieřkáiá w puřtyniách od ludzi/ áby fię thák řwięťřzemi zdáli *BielKron* 260.

Szeregi: »lasy a pustynie« (1): Piřzá o niey [*Zenobii*] iř z młodych lat řwoich chcáć záchowáć czyřćość řwoię do řmierci/ w leřiech á puřtyniach mieřkálá/ chroniáć fię z ludźmi obcowánia. *BielKron* 153v.

»puszcza i pustynia« (1): Y kthore [řydów] zgromáđził z rozlicznych źiem [...]. Gdy fię tułáli po puřczy y po puřtyni [in deserto in solitudine] bez drogi/ á nie náleřli miaťá ku mieřkániau. *BibRadz Ps* 107/4.

Przen (3) : Ażem ia [tj. Bóg] zołał taką pułtynią ludowi łwemu/ ábo ziemią opozdżiałą ábo nierodzayną? *PowodPr* 18.

a) *O szeolu (1)* : To mowi Pan Bog Tyrowi [...]: łtárgnę cie z temi ktorzy z łtępuią do ieżiorá do ludu wiekułtego: y poładzę cie w ziemi ołtátecznieyłley/ iáko pułtynie łtárádawne [BT: w krainie podziemia, w wiecznej pustyni] z temi ktorzy bywáią prowadzeni do ieżiorá *Leop Ez* 26/20.

b) *O niebie (pustym po strąceniu zbuntowanych aniołów) (1)* :

Zwrot: »pustynie osadzić« (1): Strącił go [Bóg Lucyfera] y z rotámi thu ná ty niłkości [...]. A człowiká nędznego ná tho był náładził/ Aby ony pułtynie im [= nim] zálie oładził. *RejWiz* 116v.

a. *Więszy obszar, suchy, pozbawiony roślinności lub porośnięty bardzo skąpo; pustynia; suchy step (najczęściej w okolicach Ziemi Świętej) (103)* : A przemienił pułtynie w łtawy wodne/ á ziemię łuchą przemienił w wyłzcie wod. *WróbŻołt* 106/35, 64/13, 106/33, kk8; *LubPs* G4v, X3v [2 r.], Y5v, dd5; *Leop Gen* 21/20, *Ex* 13/20, *Deut* 2/1, *Ios* 12/1, 3 (11); obrocę pułthynie w ieżiorá wod/ á ziemię łuchą w wody ciekące. *BibRadz Is* 41/18, *Gen* 14/6, *Ps* 102/7, *Ioel* 4/19, *Mal* 1/3; *BielKron* 269v [2 r.], 279v; *RejPos* 60v; Bo czterdzieści lat chodzili łynowie Izráelowi wpułtyni *BudBib Ios* 5/6; bo wyniknęły wpułzczy wody á rzeki w pułtyni. *BudBib Is* 35/6, *Gen* 36/24, *Ex* 15/22, *Num* 10/31, 14/22, 29 (24); *BiałKaz Mv*; *BudNT Matth* 11/7, 15/33, *Mar* 1/4, *Ioann* 3/14, 6/31 (11); *Calag* 578b; Kiedy záś [Bóg] chce/ pułtynią w piękną rzekę mieni/ Y piafek w łąkę pełną łtrumieni. *KochPs* 166, 93, 97, 117, 118, 151, 161, 199; *SkarŻyw* 50; *LatHar* 347; *WujNT Matth* 15/33, *Luc* 8/29, *Ioann* 11/54, *Apoc* 12/6, 14; Kiedy Żydzi łzli do ziemi obiecány wołáli y krzyczeli mowiąc: Iż ziemiá oney pułtynie zła byłá/ bo áni figow: áni iáblek gránatowych nie rodziłá *WysKaz* 11.

W połączeniu z nazwą (5): Był nieiáki mąż ná pułtyniey Maon: á imienie ie⁸⁰ ná gorze Kármelu *Leop 1.Reg* 25/2, *Gen* 21/14, *Ios* 18/12, *Ps* 28/8; Y rułzyli łię łynowie Izráelowi vfámi łwemi zpułtynie Synái *BudBib Num* 10/12.

W połączeniu z przymiotnikiem od nazwy (11): *BibRadz I* 431a marg; Iáko rołkazał Iehowá Moizełzowi/ ták ie policzył wpułtyni Synákiey. *BudBib Num* 1/19, *Num* 1/1, 10/12, 3/8, 11, 12 (9); Ná głos páńłki z obłoków ognie wyłkákuiá/ Pułtynie drżá Arábłkie *KochPs* 40.

Wyrażenia: »pustynie bezwodne, suche« [szyk 1:1] (1:1): Potym tenże [Aleksander Wielki] gdy przez pułtynie beswodne ciałgnął/ wołfko/ y on łam prágnieniem vmierał/ [...] *OrzRozm* N3v; Tym [Mojżeszowi i Aronowi] gwóli wodę łaly twarde krzemienie/ A po łuchych pułtyniách ciekły łtrumienie. *KochPs* 159.

»piaszczyste pustynie« (1): A pan rękę łwą podniołł/ że támże w piáčzyłtych Pułtyniach polec mieli/ y w górách łkálifłtych. *KochPs* 161.

Szereg: »puszcza i pustynia« (1): ROzráduie łię pułzcza y pułtynia [*desertum et solitudo*]/ rozwełeli łię też opułściáłość/ y zákwitnie iáko roża. *BudBib Is* 35/1.

W przen (2) : BEdzie łie wełelić pułta y bezdrożna/ y rozráduie łie pułthyni/ á zákwitnie iáko Lilia. *Leop Is* 35/1; *BudBib Is* 35/1.

2. *Miejsce zasłonięte, niewidoczne (3)* :

W przeciwstawieniu: »pustynia ... miejsce jawne« (1): który [św. sakrament] nie dopiero tych ofiarnych czafów/ ale zafwze v Kátholikow; y nie ná puftyniach/ ale ná mieyfách iáwnych we wftykich kościelech chowaią *WujNT* 174.

Przen (2) : Nágim/ [...] ty władniez [...] odżieniem [...]/ Głodem ginę/ szrod tey tu ítráfzney puftyni/ Tyś pokarm/ pošilić rácz/ chlebie iedyny. *GrabowSet* O3.

pustynia czego (1): Niechać go [*Chrystusa*] oni [*falszywi prorocy*] vkázuią iáko chcą ná tych puftyniach omylnych náuk fwoich. *RejPos* 261v.

3. *Bardzo sucha ziemia, gleba nienadająca się do uprawy* (1) : [ku ktorey głębokości [*ziemi wilgotnej i cieplej*] nie może prześć żadne naczynie oránia álbo wzrywánia/ á ták y nášienie nie może mieć rozmnożenia. Przeto tákową ziemię zową puftyniami. *Cresc* 1571 92 (*Linde*); *GrabZdanie* I.]

[*Szereg*: »pustynia albo płonina«: przeto tákową [*ziemię*] zową puftynią álbo płoniną/ iż iest opulfczona/ gdy tám nic niebywa tylko piáfek á fłoniáwy *Cresc* 1571 93 (*Linde*).]

a. *Wyschnięte łóżysko, koryto rzeki, strumienia* (1) : [*ludzie pogardzani*] Mieffkáváli ná puftyniach ítrumieniow [*in desertis ... torrentium BPal*; *W zboczach doliny potoków*]/ y w ziemnych lochách *Leop* *Iob* 30/6.

4. *Miejsce nienadające się do zamieszkania, nieprzyjazne człowiekowi* (1) : *Inhospitus, Quod hospitio aptum non est, aut commodum vel propter asperitatem incultum loci statum* – Miefcze do miefzkania niebezpieczną/ puftinią. *Calep* 537a.

5. *Pole leżące odłogiem, nieuprawne; ferus ager* *Cn* (4) : Za co [*zasługi wojenne*] [...] iest opátrzon [*Podbielski*] Wiófką Sérkowczyzną/ potym pode Pfkowem puftynią Bezfolićą práwem dożywotnym *SarnStat* 450 [*idem* 1209]; A iże nikt nie ma brác y ná polách, y w puftyniach żywności. *SarnStat* 679, 1209.

Zwrot: »pustyniami stać« (1): Iefzczeń mury ná ziemi leżą powálone/ Y polá do tey doby puftyniami ftoią *KochOdpr* B4.

6. [*Ruiny domu, domostwa*: A tułaiąc fię niech tułaią fynowie iego/ y niech żebrzą/ á (niech) fzukaią puftyń fwoich [*quaerant de desertis suis BT*; *ze zniszczonych swych domów niech będą wygnani*]. *BudBib* *Ps* 109[108]/10 (*Linde*).]

7. [*Puste miejsce wewnątrz czegoś*:

a. *Gdzie gromadzi się woda*: á záfie ná wierzchu [*ziemi*] nie może być zbytńia fuchość/ ábowiem wilgotá ktora iest w puftyniach wnątrzných vftáwno wychadza ná wierzch. *Cresc* 1571 136.

b. *Wnętrze formy odlewniczej*: á gdy glina vfchnie choć v ognia/ czopek on ofłábieie/ y da fie wyiác/ obroćze oną dziorką nádoł/ á przymkni w ogień/ tedy on wołk ze wřząd wyćiecze/ á ty w onę puftynią wley co chcefz *SienHerb* 604b.]

8. *Stan odosobnienia, odgradzenia się od ludzi, samotność, życie w samotni; anachoresis, eremus, secessus* *Calep* (6) : Aczkołwiek fię teź mnie niezda podlejšzym ten być/ który miedzy wielką tłuřczą ludzi/ puftinią/ y pokoy wřprawach fwoich záchować może *KwiatKsiąź* G3v; á żeby lepiej było náłladuiąc Pawłá puftelniká [...] ták wielkiego wrzędu kapłáńkiego zaniechác/ a wpuftyni fię więcey kochác. *SkarŻyw* 471; *Calep* 66b; *SkarKaz* 514a, 609a.

W połączeniu szeregowym (1): Oni [dawni doktorowie] poftem/ powścągliwością/ bezżeńftwem/ kłafztormi/ puftyniámí/ y vmartwieniem ciał swoich/ do mądrości y táiemnic Bozkich przychodzili SkarKaz 43b.

9. Puszczza (2) : [Ku temu młynowi tenże młynarz ma potrzebę rolej, którą rozkopał po pustyniach borowych LustrPom 180.]

W połączeniu szeregowym (1): Láfy/ Puftynie/ Rzeki/ Ieżiorá/ błotá/ wody/ v nich [w Księstwie Moskiewskim] wielkie/ przeto tám trudny przejazd ná ciężkich koniech. BielSpr 66v.

Szereg: »lasy, pustynie« (1): Krol z rádámí fwymi tę rzecz [tj. propozycję przymierza] rozbierał ná obie stronie/ bacząc mieyfca szkodliwe w ciągnienie/ láfy/ puftynie: drugie iż żimá záchodziła BielKron 406v. [Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.]

10. [Prawdopodobnie: Obszar dotychczas dziki, wzięty pod uprawę i zasiedlenie: na którą [wieś] listy ukazowali w Warszawie na 50 grz. na pustynią wynnikowieczkiew Wsi Liszohorczech zapisanych. LustrRus I 173, 178, 224; Dożywocia dawać, na pustynie osobne baczenie mając Diar 1566 39; ktorzy [kozacy] z więzienia wyłzedłzy poczęli robić/ siać/ orać/ kopać/ y gośpodarftwem żywności nábtywac/ [...] á ftąd ná Podláfzu ięli ośiádac/ gdzie przed tym puftynie były. BielKron 1597 216.

Zwrot: »na pustyni zasieść«: Tak jako ukazowano przywilej na sejmie Warszawskiem na tę wieś i dano na rewizyjá, jeśli na pustyni ta wieś zasiała LustrRus I 175.]

11. n-loc Tłumaczenie nazwy Araba, tj. wgłębienie pustynne ciągnące się od Morza Martwego do Akaby nad Zatoką Elamicką (3) : Y przerwano miafto/ á wżytcy mężowie waleczni vćiekli/ y wyfzli z miáftá w nocy drogá brony [...] / á Chasdymowie (byli) v miáftá w około/ y poźli drogá puftynie [per viam solitudinis]. BudBib Ier 52/7; BibRadz Ier 52/7.

Zestawienie: »Strumień Pustynia« (1): Oto wzbudzę przeciw wam narod [...] kthory was ogárnie od weścia Hemáth/ aż do ftromieniá puftyniey [ad torrentem deserti; BT: aż do potoku Arabey] BibRadz Am 6/14.

Cf PUSTKA, PUSTNOŚĆ, [PUSTOĆ], PUSTOŚĆ, PUSZCZA, [PUSZCZYNA], 2. PUŚCIZNA